

PUNJAB DA GADDAR KAUN ?

ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗੱਦਾਰ ਕੌਣ ?

ਪੰਡਿਤ ਕੈਨੇਡਾ
ਪੰਜਾਬੀ ਸਨਾਤਨੀ ਰਿਸਰਚ ਟੀਮ

PANDIT CANADA
PUNJABI SANATANI RESEARCH TEAM

ਦੇਸ਼, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਧਰਤੀ ਨੇ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਤੇ ਝੱਲਿਆ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਰਗੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਵੀ ਵਾਪਰੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਹ ਧਰਤੀ ਕਈ ਬਾਹਰਲੇ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰਹੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਉੱਠ ਖੜੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੀ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗੀ ਕਿ 1947 ਵਿੱਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸਦੇ ਸੀਨੇ ਤੇ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੰਨਾ ਵੱਡਾ ਦਰਦ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਤੇ ਸਹਿਣ ਤੋਂ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਬਾਦ ਹੀ ਇਸਦੇ ਹੋਰ ਟੋਟੇ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬੜੇ ਅਸਿੱਧੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਲਾਲਸਾ ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਫਿਰ ਟੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਤਿੰਨ ਟੋਟਿਆਂ

ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਇਸਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਸਨਾਤਨੀ ਹਿੰਦੂ ਸਿਰ ਮੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰਾਂ ਦਾ ਨੈਰੇਟਿਵ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ/ ਕੂੜ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਨਾਤਨੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗੱਦਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਮਿਹਣਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਟੈਗ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਨਾਤਨੀ ਵੀ ਇਸ ਝੂਠ ਅਤੇ ਮੱਕਾਰੀ ਨੂੰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਬੱਧੀ ਸਹਿਣ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਨਾਤਨੀ ਖੁਦ ਕਿਉਂ ਐਨਾ ਚਿੱਟਾ ਨੰਗਾ ਝੂਠ ਸਹਿਣ ਕਰ ਰਿਹਾ? ਉਸਦੀ ਕੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗ, ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾ ਜਾਂ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਕੁਛ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਇਸ ਫਰਜ਼ੀ ਪਰਾਪੇਗੰਡਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਸਹੀ ਨੈਰੇਟਿਵ ਖੜਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ? ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲੀਆਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਮ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਵਾਰਿਸ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਮੋੜ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਪਰੇਰਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਖੋਲਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨੀਜਨਕ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਅਤੇ ਮਨਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਦੇਸ਼ ਸਾਡੇ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਚੁੱਪ ਚਾਪ ਇਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸਹਿੰਦੇ ਰਹੇ।

ਸੋ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਸਲ ਸੱਚ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਣ ਅਸਲੀ ਗੱਦਾਰ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਝੂਠਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਣ।

ਧੰਨਵਾਦ।

ਪੰਡਿਤ ਕਨੇਡਾ

ਸਬ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਨਮਸਕਾਰ

ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ PDF ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਪੁਸਤਕ ਇਕ ਗੁਹਾਰ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਨਾਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗੱਦਾਰ ਕਹਾਉਂਗੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਉੱਠਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੰਮਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿੱਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਸੁਣੀ ਏ ਹੋਈ ਕਿ "ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੰਮਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਮੁਹਿੰਮਾਂ", ਹੁਣ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਨਾਤਨੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਵੇ। ਬਾਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ feedback ਦਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ

ਲੱਗੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਚ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਮਨੋਬਲ ਵੀ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਈ-ਮੇਲ ਕਰੋ
Punjabisanatniresearchgroup@gmail.com

ਧੰਨਵਾਦ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਨਾਤਨੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਨਾਤਨੀ ਰਿਸਰਚ ਗਰੁੱਪ

ਦੇਸ਼(ਪੰਜਾਬ) ਦੀ ਵੰਡ ਤੇ ਸਿੱਖ

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜਾਬ, ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਸਭ ਤਰਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਆਉਣ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਿਲਜੁਲ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਭਾਰੀ ਗੜਬੜ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਹਾਲਾਤ ਟਿਕੇ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਜੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਇੱਥੋਂ ਜਾਣ ਨਾਲ 1951 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਿੰਦੂ ਆਬਾਦੀ 62.3% ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਸਨ। ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਆਬਾਦੀ 35% ਸੀ, ਜੋ ਕਿ ਨਵੇਂ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਮੁੜ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਿ 12 ਜਿਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਇਲਾਕਾ, ਜੋ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਖੇਤਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ, ਉਸ ਵਿੱਚ 50000 ਵਰਗ ਮੀਲ ਦਾ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸਿੱਖ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸੀ।

ਡਾਕਟਰ ਭਾਰਗਵ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿੱਚ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਜੂਨ 1948 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਨੀਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

(1) ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਖਰੜਾ ਆਖਰੀ ਦੋ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਜਾਂ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ

(2) ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਖਰੜਾ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਇਸ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲਈ ਅਤੇ ਪਿਛਾਂਹ ਲਈ ਵੀ ਵਾਧੂ ਖਰੜੇ ਵਜੋਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਖਰੜੇ ਦੀ ਪੜਾਈ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

(3) ਇਹ ਖਰੜੇ ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਫੌਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਨਵੇਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ(ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਸਹੂਲਤ ਹੋਵੇ) ਉਰਦੂ ਦੀ ਥਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਿਕ ਖਰੜੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ 25 ਅਕਤੂਬਰ 1948 ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਫੈਸ਼ਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੱਖਰੇ ਚੋਣ ਹਲਕਿਆਂ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇੱਕ ਮਿਲੇ ਜੁਲੇਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ(ਜੋ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਹੀ ਹੈ) ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਰਤੀਨਿਧ ਚੁਣਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਸਰਦਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬੜੀ ਨਿਆਮਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਚੋਣ ਹਲਕੇ ਹੀ ਕੇਵਲ ਯੁਗਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਜਮਹੂਰੀ ਅਸੂਲ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਣਾ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸ਼ੰਕੇ ਬਿਲਕੁਲ ਫਜ਼ੂਲ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਅਟੱਲ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਹਲਕੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 10 ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਅਜੋਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪਰਦਾਨ ਕਰਨ, ਭਖਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਮਝੌਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇੱਕ 'ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ' ਕਮੇਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜੀ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਨਵੰਬਰ 1947 ਨੂੰ ਸਰਬਸੰਮਤ ਵੋਟ ਨਾਲ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਕਾਇਮੀ/ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਤੇ ਮਹੌਲ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਭ ਸਿੱਖ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ 15 ਨਵੰਬਰ 1948 ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆਵਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਲਈ ਇੱਕ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ 13 ਮੰਗਾਂ ਸਨ। ਇਸਦੀਆਂ ਕੁੱਲ ਮੰਗਾਂ-

(1) ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਰੱਖੇ ਬਗ਼ੈਰ 1941 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

(2) ਕੇਂਦਰੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 5% ਪਰਤੀਨਿਧਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

(3) ਕੇਂਦਰੀ ਵਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਇੱਕ ਡਿਪਟੀ ਮੰਤਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ।

(4) ਸੂਬੇ ਦੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਬਦਲ ਬਦਲ ਕੇ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(5) ਸੂਬਾਈ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿੱਚ 50% ਪਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(6) ਗੁੜਗਾਉਂ ਜਿਲਾ ਤੇ ਲੋਹਾਰੂ ਰਿਆਸਤ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(7) 40% ਨੌਕਰੀਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ।

(8) ਜੇਕਰ ਉਕਤ ਮੰਗਾਂ ਰੱਦ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤ

ਜਿਲਿਆਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ,

ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਅੰਬਰਸਰ ਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਉਕਤ ਮੰਗਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪਤਾ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਉਤਾਵਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਫਿਰਕੂ (ਲਾਇਵਲਾਂ) ਉੱਤੇ ਮੰਗ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਆਰਿਆ ਸਮਾਜੀ ਪਰੈੱਸ ਨੇ 'ਸਿੱਖਸਤਾਨ' ਲਈ ਮੰਗ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ 13 ਮੰਗਾਂ ਦੀ 13 ਜੂਨ 1927 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਮੁਸਲਿਮ ਲੀਗ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ 14 ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਜਿਸਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਆਖਿਰਕਾਰ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ।

ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਪੂਰਵਕ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ

ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਰਿਆਇਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਤੇ ਸਿੱਖ (ਵਿਧਾਕਿਆਂ) ਦੀਆਂ 13 ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋਈ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮੇਟੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚੀ ਅਤੇ ਇਸਨੇ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਫਿਰਕੂ (ਸਵਾਲਾਂ) ਲਈ ਇੱਕ ਦਸ ਮੈਂਬਰੀ ਇੱਕ ਸਬ ਕਮੇਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ

ਭੀਮ ਸੈਨ ਸੱਚਰ

ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ

ਬੀ ਐਨ ਚੰਨਣ

ਸੂਰਜ ਮੱਲ

ਛੰਨੇ ਦੇਵੀ

ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ

ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ

ਉੱਪਲ ਸਿੰਘ

ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਮਝੈਲ

ਬਚਨ ਸਿੰਘ

ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਆਮ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ ਉਸਨੂੰ ਭਾਂਵੇ ਖੂਫੀਆ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਹਿੰਦੂ ਨੁਕਤਾ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਰਾਜ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫਿਰਕਾ ਪਰਸਤੀ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨੁਕਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇ ਸਭ ਅਧਿਕਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਏਗਾ ਭਾਂਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਆਰਿਆ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਾਲੀ ਪਰੈੱਸ ਨੇ ਟਰਿਬਿਊਨ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨਾਲ ਅਚਾਨਕ ਫਿਰਕੂ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਓ ਆਪਾਂ ਸਵੀਕਾਰੀਏ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਹੋਰ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਤੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਮੁੜ ਵਸੇਵੇ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਈ ਹੈ। ਉੱਜੜ ਕੇ ਆਏ ਲੋਕ ਇਸ ਡਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਨਾ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਫਿਰਕੂ ਭਾਵਨਾਂ ਨੇ ਮੁੜ ਵਸੇਵੇ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ 16 ਦਸੰਬਰ 1950 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੰਥਕ ਕਾਨਫਰੇਂਸ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਸਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ 6 ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਟਿਆ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਮੰਗ ਇਹ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਸੂਬਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

1951-53 ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਮੋੜ ਤੇ ਲਾਇਆ ਉੱਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਹੱਕ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਖੜੇ ਸਨ। ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਕੜੂਤਨ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਲਿਆ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਥੇਦਾਰ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਗਰੁੱਪ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਅਕਤੂਬਰ 1952 ਵਿੱਚ ਹੋਇਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਖੁਰਜ ਚੁਣੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਡੋਰ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਹੇਠ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ ਤੇ ਅੱਜ ਤਕ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਕਾਜ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਪੈਮਾਨਾ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆਂ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਫਰਵਰੀ 1953 ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸਰਬ ਪਾਰਟੀ ਸਿੱਖ ਕਨਵੈਂਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ :

ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਫੌਜੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਤਰੱਕੀਆਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚੁੰਘੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰਕੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ 'ਚ' ਅੱਗ ਚ ਘਿਉ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਹਾਲਾਤ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਸੱਚਰ ਫਾਰਮੂਲਾ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਪੈਪਸੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੈਪਸੂ ਵਿੱਚ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹਾਲਾਤ ਉੱਤੇਜਨਾ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਪੰਡਿਤ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਦਸਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਦੋ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਮੌਕੇ ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੁੱਖ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਕੱਤ੍ਰਤਾ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਬੈਠੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਬੋਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਨਾਲ ਠੱਠੇ ਗੜਬੜ ਫੇਲ ਗਈ ਤੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਂਗਰਸ ਲੀਡਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਨੂੰ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਬੇਇੱਜਤੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਬਾਰ ਫੇਰ ਦੋਵਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਾਰ ਨੂੰ

ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਮੱਧ ਕਾਲੀ ਚੌਣਾ ਚ ਇਕ ਬਾਰ ਫੇਰ ਕਾਂਗਰਸ ਸੱਤਾ ਚ ਆ ਗਈ ਤੇ
ਉਸਦੇ ਮੁਖੀ ਕਰਨਲ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ।

22 ਦਸੰਬਰ 1953 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਕੀਤੀ, ਸ਼ਰਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ:-

ਇਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੱਮਸਿਆ ਦੇ ਅਸਲ ਪਿਛੋਕੜ, ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਭ
ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਘੋਖ ਪੜਤਾਲ ਕਰੇਗੀ। ਉਹ ਰਾਜ ਪੁਨਰਗਠਨ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗੀ।

ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਬਾਰੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ ਗਠਨ ਦੇ ਸਵਾਲ
ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਵਾਲ ਦੀਆਂ ਸੱਮਸਿਆਵਾਂ ਗੰਭੀਰ ਸੰਕਟ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ
ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ 1955 ਦੇ ਆਰੰਭ ਚ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਪੰਜਾਬੀਉ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ।
ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਵੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਖੜੀ ਕਰ ਲਈ ਤੇ 132 ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਚੋਣ ਲਾਡੀ ਤੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਨਾਲ ਹਾਰ ਗਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ ਜਿਸਨੇ
ਇਹ ਵੀ ਸਾਬਿਤ ਕਰਤਾ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਦਾਲਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਭਰਤਿਆਂ
ਬਾਰੇ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ
ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲਏ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਕੇ ਫਿਰਕੂ ਮੰਗਾ ਕਰਕੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ 6 ਅਪ੍ਰੈਲ 1955 ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਕਿ, 'ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ
ਖ਼ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ - ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਲੈ ਕੇ ਰਹਾਂਗੇ, ਮਹਾ ਪੰਜਾਬ ਅਮਰ ਰਹੇ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਜਾਂ ਮੁਰਦਾਬਾਦ, ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਗੋਲੀ ਖਾਵਾਂਗੇ
ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਵਾਂਗੇ... ਵਰਗੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਭੰਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਧਾਰਾ
144 ਤਹਿਤ ਅਜਿਹੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।'

ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਬਣਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1955 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚ ਮਤਾ ਪਾਸ
ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ 10 ਮਈ ਤੱਕ ਹੁਕਮ ਵਾਪਿਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਹੁਕਮ ਵਾਪਿਸ ਨਾ ਹੋਏ
ਤਾਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ 10 ਹੋਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੰਭੀਰ ਤੇ

ਨਾਜ਼ੁਕ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦੌਰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਕਾਰਕੁੰਨ ਤੇ ਉੱਘੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਸਬ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਹੀ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਕੇ ਇਹ ਸਬ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇੰਝ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਕਸਦ ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਇਹ ਰੋਹ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਚ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕੂਚ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੇ ਇਸ ਮੁਹਿੰਮ ਚ ਭਾਗ ਲੈ ਸਕਣ। ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜਨ ਸਮੂਹ ਜੁਲਾਈ 1955 ਚ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਇਸ ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਗਰਭ ਚ ਕੀ ਧਾਰਨ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਤੁਹਾਡੇ ਇਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਚ ਰੱਖਣੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਜਾਂ ਰੋਸ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਕਦੋਂ ਇਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚਪੇਟ ਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਇਸਦਾ ਹਰਜਾਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ ਗਰਕ ਚ ਪਾ ਕੇ ਭੋਗਣਾ ਪਿਆ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਦੀ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸਬ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣੇ ਪਏ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਕਲੈ ਦਲ ਨੇ ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਕਦਮ ਤਾਂ ਚੁੱਕੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਹਥਿਆਰ ਵਾਪਿਸ ਲਏ ਜਾਂ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਕਤੀ ਵਰਤ ਕੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਚ ਛਾਪਾ ਮਾਰਨਾ ਪਿਆ ਤੇ ਬੇਕਾਬੂ ਭੀੜ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਹੰਜੂ ਗੈਸ ਦੇ ਗੋਲੇ ਸੁੱਟੇ ਗਏ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਸਾਹਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਲੋਕ ਰੋਹ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨੇ ਹੋਰ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਧੜੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਲਈ ਭੀਮ ਸੇਨ ਸੱਚਰ ਨੇ 12 ਜੁਲਾਈ 1955 ਨੂੰ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।¹⁷ ਜੁਲਾਈ 1955 ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਵਿੱਚ SGPC ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਗੜੇਵਾਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ 5 ਜੁਲਾਈ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭੀਮ ਸੇਨ ਸੱਚਰ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਏ ਤੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਮਾਫੀ ਮਾਂਗੀ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣੀ ਤੇ ਕੁਰਸੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸਾਂਭੀ।

ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਖਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਕਤੂਬਰ 1955 ਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਮੰਗ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਜਾਬ, ਪੈਪਸੂ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਮਹਾ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਜਬਰਦਸਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਜਾਹਿਰ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੈਂਟਰ ਸਾਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਕਰੇ ਜਾਂ ਮਰੇ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਬਣ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ 16 ਅਕਤੂਬਰ 1955 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

ਦਸੰਬਰ 1955 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਸੰਬਰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਸੈਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰੇਗਾ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡਾ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਜਲੂਸ ਚ ਲੱਗਭਗ 5 ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ 'ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲੇ' ਦਾ ਹੱਲ ਨਿਕਲਿਆ।⁰⁸ ਫਰਵਰੀ 1956 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪੁਨਰ ਗਠਨ

ਇਸ ਲਈ ਭੀਮ ਸੇਨ ਸੱਚਰ ਨੇ 12 ਜੁਲਾਈ 1955 ਨੂੰ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਬੰਦੀ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।¹⁷ ਜੁਲਾਈ 1955 ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਵਿੱਚ SGPC ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਗੜੇਵਾਲਾ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ 5 ਜੁਲਾਈ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਭਾਰੀ ਦਬਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭੀਮ ਸੇਨ ਸੱਚਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਏ ਤੇ ਇੱਕ ਖੁੱਲੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਮਾਫੀ ਮਾਂਗੀ। ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਜਾਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣੀ ਤੇ ਕੁਰਸੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਕੋਲ ਚਲੀ ਗਈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਅੱਠ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸਾਂਭੀ।

ਰਾਜਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਖਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਕਤੂਬਰ 1955 ਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਮੰਗ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੰਜਾਬ, ਪੈਪਸੂ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਮਹਾ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਇਸਦਾ ਜਬਰਦਸਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਜਾਹਿਰ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੈਂਟਰ ਸਾਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਕਰੇ ਜਾਂ ਮਰੇ ਵਾਲੀ

ਹੈ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਾਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਬਣ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਜਾਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ 16 ਅਕਤੂਬਰ 1955 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸਭ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

ਦਸੰਬਰ 1955 ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਸੰਬਰ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਕਾਂਗਰਸ ਸੈਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰੇਗਾ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡਾ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਜਲੂਸ ਚ ਲੱਗਭਗ 5 ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇ 'ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲੇ' ਦਾ ਹੱਲ ਨਿਕਲਿਆ।⁰⁸ ਫਰਵਰੀ 1956 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪੁਨਰ ਗਠਨ ਬਾਰੇ ਵਜਾਰਤੀ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲੀ ਕਿ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਨ ਕਨੂੰਨ, ਵਿੱਤ ਤੇ ਟੈਕਸੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਭ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਟਕਰਾਅ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੰਤਿਮ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਦਾਲਤੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਫਾਰਸੀ, ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਚ ਲਿੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਇਸਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਤੇ ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਰਕਾਰੀ ਲਿਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਆਧਾਰ ਤੇ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਬ-ਭਾਰਤੀ ਗੁਰੂਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਬਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਰਾਏ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਕੀ ਲੀਡਰਾਂ ਚ ਤਕਰਾਰ ਹੋਈ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਜਨਰਲ ਬਾਡੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜਨਰਲ ਬਾਡੀ ਤੇ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ।

ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਤੂਫਾਨ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਚ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਕਾਰਜ ਸਮਿਤੀ ਦੇ ਬਹੁਤਾਤ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ੀ ਸੂਬਾ ਹੀ ਹੱਲ ਹੈ।

ਮਿਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪੱਖ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ 27 ਅਗਸਤ 1956 ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਖੇਤਰੀ ਸਕੀਮ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਵਾਪਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਕੀਮ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਚ ਮਾਯੂਸੀ ਫੈਲ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਖਤਰਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲਾ-

1: ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਰਾਜ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਾਜਪਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸਨੂੰ ਮਦਦ ਦੇਣ ਲਈ ਵਜੀਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕੌਂਸਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਕਈ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਰਾਜ ਲਾਮਬੰਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਵੇਗੀ।

2: ਕੁਝ ਖਿਸਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਸਹੂਲਤ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦੋ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦਾ ਖੇਤਰ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀਦਲ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲਾ ਠੋਸ ਸਿੱਟੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਾਂਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੀਆਂ ਹਮਾਇਤੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਮਤਭੇਦ ਹੱਲ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਇਹ ਸਾਂਝਾ ਹਿੱਤ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਠੀਕ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਏ। ਪਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਰੰਜਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕੀ ਤੇ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦਾ ਭੇਗ ਪੈ ਗਿਆ।

14 ਜੂਨ 1958 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚ ਇੱਕ ਭੀੜ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਛੱਡੀ ਸੀ ਤੇ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮ ਏ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ 12 ਅਕਤੂਬਰ 1958 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਐਲਾਨ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਕਾਲੀਦਲ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੱਜੋਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਗੇ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਘਟਨਾ ਘਟੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਕਾਲੀਦਲ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਖਲ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ। ਗੱਲ 1958 ਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੱਤਾਂ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 74 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 77 ਵੋਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ ਫਿਰਕੂ ਲਾਇਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆ ਕੇ ਦੂਜੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਣਾਈ।

ਜਿਸ ਵਿੱਚ 25000 ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਦੁਹਰਾਈ ਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ

ਜਨਤਕ ਲਹਿਰ ਚਲਾਉਣ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ 15 ਮਾਰਚ

1959 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ 15 ਮਾਰਚ ਦਾ ਜਲੂਸ ਪੂਰਾ ਧਾਰਮਿਕ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 14 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਹੀ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਡੀਆਂ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜਿਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਵੱਖਰੇ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੀ। ਬੱਸਾਂ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਵੀ ਰੱਦ ਕੀਤੇ ਗਏ।

ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਰੋਸ ਵੱਜੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖ ਦਿੱਲੀ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਜਮਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੋਂ ਲਾਲ ਕਿਲੇ ਤੱਕ ਲੱਗਭਗ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਕੋਲ ਲੋਕ ਇੱਕਠੇ ਹੋ ਗਏ।

ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਐਲਾਨ

ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੇ 21 ਮਾਰਚ 1959 ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਮਰਨ ਵਰਤ ਰੱਖਣਗੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਤੇ ਚਾਰ ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤੇ ਦੋ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤੈਅ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ 7 ਮਈ 1959 ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ 1960 ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਤੇ ਚੋਣ ਲੜਣਗੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਨੇ 19 ਜਨਵਰੀ 1960 ਨੂੰ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ 139 ਚੋਣ 132 ਸੀਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ।²⁴ ਜਨਵਰੀ 1960 ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਤਖਤ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਲਈ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਵਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਮੋੜ ਲੈ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਲਹਿਰ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਕੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 1960 ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕੀ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕਾਇਮੀ ਲਈ ਲਹਿਰ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਲਈ ਲਾਉਣਗੇ।

ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰਨਾਂ ਭਾਗਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੈਨੀਤਾਲ ਚ ਕਾਫੀ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਇੱਥੇ ਦੇ ਤਰਾਈ ਇਲਾਕੇ ਚ 20000 ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਸਨ। 10 ਮਈ 1960 ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮਾਸਟਰ ਨੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਜਿੱਤਾਂਗੇ ਜਾਂ ਮਾਂਗੇ ਪਰ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ। ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਉਲੀਕਣ ਲਈ ਉਨਾਂ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ 20 ਮਈ 1960 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਰਚ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ 12 ਜਾਂ 2?? ਜੂਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਜਲੂਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜਲੂਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇਗਾ। ਤੇ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਜੋੜਣ ਲਈ ਉਹ ਰਸਤੇ ਚ ਪੈਂਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇਖਦੇ ਤੁਰੰਤ ਮੌਕਾ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਤੇ 24 ਮਈ ਨੂੰ ਮਾਸਟਰ

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪੰਜ ਅਕਾਲੀ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਉੱਘੇ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਪੰਜਾਬ ਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ ਜਦੋਂ 11-11 ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਦੇ 8 ਜੱਥਿਆਂ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। 7 ਜੂਨ?? ਤੱਕ ਇਹ ਗਿਣਤੀ 1705 ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਦੂਜੀ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵੱਲ ਜੱਥਿਆਂ ਦਿ ਮਾਰਚ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਹੋਰ ਜੋਰ ਫੜ ਲਿਆ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰੋਂ ਜੱਥੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ। ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 25 ਜੁਲਾਈ 1960 ਤੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚ 17,821 ਅਕਾਲੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 21 ਸੀ ਜਦਕਿ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ 11 ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿਗੜ ਗਈ ਜਦੋਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਨੌਂ ਜੂਨ ਦੇ ਜਲੂਸ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪੁਲਸ ਚ ਮੁੱਠਭੇੜ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਦੇਵਾਂ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਜਖਮੀ ਹੋਏ।

ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ 31 ਜੁਲਾਈ 1960 ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੇ ਐਮ ਮੁੰਸ਼ੀ ਤੇ ਐਨ ਸੀ ਚੈਟਰਜੀ ਤੈਅ ਹੋਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਸਨੇ 22 ਮਈ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਕਦਮਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕਈ ਕੇਤਾਹੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਗੜਬੜ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ ਚ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

15 ਅਗਸਤ 1960 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿਵਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਟੇਜੀ ਡਰਾਮੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਲਹਿਰ ਚੰਗੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੁਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਗਲਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਤੈਅ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹਿੰਦੀ ਤੈਅ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੋਈ ਵੰਡ ਨੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਵੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭਾਸ਼ੀ ਖਾਨਾ ਬਰਕਰਾਰ ਰਖੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨਗੇ ਜਿਹੜੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

28 ਅਗਸਤ 1960 ਨੂੰ ਰੋਹਤਕ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਜਿਸਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕੈਰੋਂ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਇੱਕ ਫਿਰਕੂ ਮੰਗ ਹੈ ਜੇ ਕਿ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਕਤਰਤਾ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੈਅ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕ ਖਤਰਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪਰਦੇ ਹੇਠ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ

ਕਾਇਮੀ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਵੀ ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਤੈਅ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖੇਤਰੀ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਤਹਿਤ 2 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਜਿਲਾ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਵੇਗੀ।

28 ਅਕਤੂਬਰ 1960 ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ ਇਲਾਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਬੀ ਪੈਦਾ ਨੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਆਰ ਐਸ ਐਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਗੋਲਵਲਕਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਖੁਦ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਿ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। ਲਿਪੀ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਲੋਕ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਜੋਂ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹ, ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੀ ਲਿਪੀ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ।

ਫਿਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਹਾਲਤ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਚੱਲ ਰਹੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਿਖਰ ਵੱਲ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਸੀ, ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਮਿਲੀ ਸੀ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਮਾਸਟਰ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਨਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਹ ਸਾਜਿਸ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਕ 10000 ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੀਲਾ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਸਾਜਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਲਹਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ 18 ਦਸੰਬਰ 1960 ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਗੇ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 10 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ।

ਇਧਰ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਭਾਰੀ ਭੀੜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਭੀੜ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇੱਕਠੀ ਹੋਈ।

ਇਸ ਵਰਤ ਦੇ ਕਾਰਨ 20 ਦਸੰਬਰ 1960 ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੁੱਖ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਹਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੀ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੌਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਭੈਣਾਂ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਪੂਰਕ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ।²³ ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਰਤ ਤੋੜਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਚ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਨ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਹਿੰਦ ਨੇ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨਹਿਰੂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੋਸਤੀ ਤੇ ਸੁਭਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜਬੂਤੀ ਨਾਲ ਪਕੜਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰ ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਸਨ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਰਾਜੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ੀ ਪੰਜਾਬ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਰਾਜ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਚੁੱਪ ਧਾਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਰਨ ਵਰਤ ਦੀ ਛੱਡਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਕੇ ਉਹ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 4 ਜਨਵਰੀ 1961 ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਮਨਨ ਵਰਤ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਦੋ ਦਿਨਾ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਲਹਿਰ ਤੇ ਸੰਤ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਕਿਰਣ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸਮੁੱਚੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੱਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਤੇ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਗੁਜਰਾਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਵਰਨਰ ????? ਗਏ। 7 ਜਨਵਰੀ 1961 ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਦੋ ਘੰਟੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਗੱਲਬਾਤ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਈ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਫਤਹਿ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਸਮ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਫੇਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸੰਤ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।

9 ਜਨਵਰੀ 1961 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਭ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਸਭ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਚ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਹੇਠ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਕਨੂੰਨੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵੱਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੋਇਆ ਉਲਟ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਿਮਾਇਤੀਆਂ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਲਈ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗੀ।

ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸਥਿਤੀ ਹਾਲੇ ਧੁੰਧਲੀ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ 11/13 ਜਨਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਵਿੱਚ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਲਾਲ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਸ਼ਤਰੀ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਖਬਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਮਹਾਂਵੀਰ ਤਿਆਗੀ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਿਰੀਮਤੀ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ 20 ਜਨਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਲੀਡਰ ਅਤੇ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਚੁਣੀ ਗਈ।

ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੈਬਨਿਟ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਵਾਲ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ। ਉਹਨਾਂ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾਇਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਜਿੰਨਾ ਜਲਦੀ ਹੋ ਸਕੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਉਤਾਵਲੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਉਹਨਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮਸਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਘੇਖ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

ਪਰ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਕੈਬਨਿਟ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਰਤੀਨਿਧੀ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 24 ਫਰਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਮਾਰਚ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਹੀ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰਨਗੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਮਰਨ ਵਰਤ ਅਤੇ ਅਗਨ ਭੱਟ ਹੋਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਚੱਲਣਗੇ। 28 ਫਰਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਫਿਰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਚਾਰ ਹਫਤਿਆਂ ਦਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰਾਂਗਾ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਨਾ ਬਣਿਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਮੁੜ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂਗਾ।

ਸ਼ਿਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਹਿਰ ਤੌਰ ਤੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਸਿੱਖਾਂ ਉੱਪਰ ਪਰਭਾਵ ਪਿਆ। (ਮਾਸਟਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ) ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤਿਮ ਤੇ ਪੱਕਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

22 ਅਗਸਤ 1965 ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ

ਰੱਖ ਰਖਾਅ ਦੇ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(1) ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਧਰਾਂ ਉੱਤੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਤਾਕਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

(2) ਤੇ ਇਹ ਤਾਕਤਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਜਜ਼ਬ ਕਰਨ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਤਕਰੇ ਵਜੋਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

(3) ਇਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਗਣਤੰਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸਵੈ ਨਿਰਣੈ ਵਾਲਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਜਾ ਮੰਗਣ ਲਈ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਰਾਵਾਂ ਮੰਗੀਆਂ ਜੋ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ, ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਭਾਵੇਂ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਰਹੀ ਪਰ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਕਮਰੇ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੈਂਬਰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਰੋਸ ਜਾਗੇ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਉੱਘੇ ਸਨਅਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰ ਭੇਜੀ, "ਅਸੀਂ ਸਨਅਤਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਰਥਿਕ ਜੀਵਨ ਠੱਪ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਨਿਰੀ ਚਿੱਟੀ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ ਤੇ ਕੇਵਲ ਸੱਤਾ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਸਨਅਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣ ਦੇ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰੇ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਇੱਕੋ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਸ਼ੱਕੀ ਅਮਨ, ਖਤਰੇ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਖਰੀਦ ਨਾ ਕਰੋ"। ਪਰੰਤੂ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਕਮੇਟੀ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਅਟੁੱਟ ਜਾਪਦੀ ਸੀ।

ਇਸ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ 9 ਮਾਰਚ 1966 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੌਜੂਦ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਰਾਜ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾਣ।

ਕਾਂਗਰਸ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਉੱਘੇ ਮੈਂਬਰ ਫਖਰ-ਉ-ਦੀਨ ਅਲੀ ਅਹਿਮਦ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਹਰਿਆਣਾ ਖੇਤਰ ਵਰਗਾ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਖੁਦ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਰਾਜ ਬਣ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ, "ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਾਹਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ"।

ਇਹ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ 16 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ (ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ) ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਨੂੰ ਭੂਰ/ਬੂਰ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਵਾਲਾ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ

ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਤੇ ਉੱਪਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਵੈ ਮਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਜੇ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ"।

ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ 18 ਮਾਰਚ 1966 ਨੂੰ ਪਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ।

(1) ਕੁਝ ਰਾਵਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਪਰੰਤੂ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਹਾਲਾਤ ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਚੈਨੀ ਹੋਰ ਵਧੇਗੀ, ਕੋਈ ਵੀ ਆਰਜੀ ਪਰਬੰਧ ਪੱਕਾ ਹੱਲ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਜੋ ਕਿ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਬਾਕੀ ਬਚਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਹਿੰਦੀ ਖੇਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, (1) ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ, (2) ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ, (3) ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੇ ਇਲਾਕੇ

ਤਿੰਨ ਰਾਜਾਂ ਪੰਜਾਬ, ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਸਰਹੱਦੀ ਐਡਜਸਟਮੈਂਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਰੂਰੀ ਐਡਜਸਟਮੈਂਟਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਲਈ ਫੇਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁੱਦਾ ਚੱਕ ਲਿਆ ਤੇ 13 ਅਪਰੈਲ 1966 ਨੂੰ ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਇੱਕ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਗਠਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ 1961 ਦੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਵਜੋਂ 1961 ਦੀ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1891 ਤੋਂ 1932 ਦੌਰਾਨ ਕਰਵਾਈਆਂ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਸਹੀ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਸਖਤ ਰੁਖ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ 23 ਅਪਰੈਲ 1966 ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜੱਜ ਨੂੰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਜੋਂ ਦੋ ਰਿਟਾਇਰਡ ਸੀਨੀਅਰ ਸਿਵਿਲ ਅਫਸਰ ਲਏ ਗਏ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਪਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀਆਂ ਬੈਠਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ।

'ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ ਸਿੱਖਸ' ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, "ਇਹ ਕੋਈ ਖੁਫੀਆ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿੱਖ ਅਬਾਦੀ ਦਾ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ

ਧਾਰਮਿਕ ਲਿਖਤਾਂ ਹਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਮੰਗ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ, ਭਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਜਹਿਰ ਉੱਤੇ ਖੰਡ ਦੇ ਲੇਪ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਆਪ ਹਿਮਾਚਲ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਵੱਖਰਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਥੋੜਾ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਲ ਪਾਰਟੀ ਹਰਿਆਣਾ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ 31/3 ਜਨਵਰੀ 1966 ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵਿਖੇ ਬੰਦ ਕਮਰਾ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਮੁਕੰਮਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰਾਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਪਰਾਂਤ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਸੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਬਣੀ 'ਆਲ ਪਾਰਟੀ ਸੰਮਤੀ' ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਇੱਕ ਮਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼, ਕਾਂਗੜਾ, ਕੁੱਲੂ, ਸ਼ਿਮਲਾ, (ਲਾਹੌਰ?) ਤੇ (ਸਪਿਤੀ?) ਜਿਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਕੇ 'ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼' ਨਾਮ ਦਾ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਖੇਡ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਖੇਡੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪਰਾਂਤਾਂ ਲਈ ਜੇਰ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵਈ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ (ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਇਹ ਇਸ ਲਓ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਤ ਨੂੰ ਦੋਨਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਖੈਰ-ਖਵਾਰੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕੇਸ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ)।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜਿਸਨੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਪੱਲੜਾ ਭਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇਕਰ ਕਾਂਗੜਾ, ਸ਼ਿਮਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਮਤ' ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਸਪੱਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾਈ ਆੜ ਹੇਠ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਨਿਰੋਲ ਫਿਰਕੂ ਸੀ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਿੱਖ ਬਹੁਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਇੱਛੁਕ ਸਨ ਕਿ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵਰਗਾ ਜਿਲਾ ਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਜਿਲਿਆਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਨਾਲੋਂ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਇਹ ਇੱਕ ਕੋੜਾ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਕਾਂਗੜਾ ਜਿਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਾਂਗੜੇ ਨੂੰ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ। ਅਕਾਲੀ ਹਰ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਮੰਗ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਸਨ। ਕਾਂਗੜਾ ਜਿਲਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਸਨ। ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਸਨ ਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ

ਤੌਰ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਜਹਾ ਕਰਕੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿਆਣਾ ਪਰਾਂਤ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। 1966 ਵਾਲੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਗੁੜਗਾਂਓ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੁੱਲ ਮਨਾਲੀ ਤੱਕ ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣ।

31 ਮਾਰਚ 1966 ਨੂੰ ਗਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਗੁਲਜਾਰੀ ਲਾਲ ਨੰਦਾ ਨੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਰਾਜਾਂ ਲਈ ਕਰਮਵਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਬਾਊਂਡਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੇਰ 18 ਅਪਰੈਲ 1966 ਨੂੰ ਸ਼ਿਰੀ ਨੰਦਾ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਐਂਟੋਨਰ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਅਕਤੂਬਰ 1966 ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਦੇਵੇਗੀ। 23 ਅਪਰੈਲ 1966 ਨੂੰ ਬਾਊਂਡਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ 23 ਅਪਰੈਲ 1966 ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਬਾਊਂਡਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ 3414 ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਤੇ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਪਰਾਪਤ ਹੋਏ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਾਡੀਆਬ, ਅਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਸੁਣੀ। 31 ਮਈ 1966 ਨੂੰ ਇਸਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਰਸਤਾਵਿਤ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

(1) ਗਗਰੇਟ/ਗਗਰੇਠ, ਅੰਬ ਤੇ ਊਨਾ(ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਿਲੇ ਦੀ ਊਨਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਪੰਜ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਵਿਕਾਸ ਬਲਾਕ

(2) ਡਲਹੌਜੀ,ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜਿਲੇ ਦੀ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿੱਚ ਬਲੂਨ ਤੇ (ਬਕਲੋਹ) ਅਤੇ

(3) ਅੰਬਾਲਾ ਜਿਲੇ ਦੀ ਖਰੜ ਤਹਿਸੀਲ ਮੁਕੰਮਲ

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਇਹ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਸ਼ਿਮਲਾ, ਕਾਂਗੜਾ, ਕੱਲੂ ਤੇ ਲਾਹੌਲ ਸਪਿਤੀ ਜਿਲੇ ਤੇ ਉੱਪਰ ਦਿਤੇ (1) ਨੰਬਰ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਜਿਲੇ ਦੀ (ਨਾਲਾਗੜ) ਤਹਿਸੀਲ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬਾਕੀ ਪੰਜਾਬ ਇਲਾਕੇ ਨੰਬਰ(3) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪੰਜਾਬੀ ਇਲਾਕਾ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ ਕੈਪੀਟਲ ਪਰਾਜੈਕਟ ਪਰਸਤਾਵਿਤ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

1966 ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਰੀ-ਆਰਗਨਾਈਜੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਨੰਬਰ 31 ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ 18 ਸਤੰਬਰ 1966 ਤੋਂ ਲਾਗੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਿਸਾਰ,ਗੁੜਗਾਂਓ,ਕਰਨਾਲ ਤੇ ਮਹਿੰਦਰਗੜ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਿਲੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ, ਸੰਗਰੂਰ ਜਿਲੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤਹਿਸੀਲਾਂ, ਅੰਬਾਲਾ, ਜਗਾਧਰੀ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਗੜ, ਅੰਬਾਲਾ ਜਿਲੇ ਦੀ ਖਰੜ ਤਹਿਸੀਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪਿੰਜੌਰ, ਕਾਨੂੰਗੋ ਸਰਕਲ ਤੇ ਮਨੀਮਾਜਰਾ ਕਾਨੂੰਗੋ ਸਰਕਲ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸ਼ਿਮਲਾ,ਕਾਂਗੜਾ,ਕੱਲੂ,ਲਾਹੌਲ ਤੇ ਸਪਿਤੀ ਜਿਲੇ ਦੀ ਨਾਲਾਗੜ ਤਹਿਸੀਲ, ਊਨਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਲੋਹਾਰਾ, ਅੰਬ ਤੇ ਊਨਾ ਕਾਨੂੰਗੋ ਸਰਕਲ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜਿਲੇ ਦੀ ਊਨਾ ਤਹਿਸੀਲ ਤੇ ਸੰਤੋਖਗੜ

ਸਰਕਲ ਦੇ 9 ਪਿੰਡ ਤੇ 9 ਪਟਵਾਰ, ਸਰਕਲ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜਿਲੇ ਵਿੱਚ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਡਲਹੌਜੀ, ਬਕਲੇਹ ਤੇ ਬਾਲਨ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿਮਾਚਲ ਪਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਗਿਆਰਾਂ ਜਿਲੇ ਅਮਰਿਤਸਰ, ਜਲੰਧਰ, ਬਠਿੰਡਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੇ ਰੋਪੜ ਲੰਗੜੇ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 37 ਤਹਿਸੀਲਾਂ, 110 ਬਲਾਕ ਤੇ ਕੁੱਲ ਜਨਸੰਖਿਆ 1,18,47,554 ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੁੱਲ ਰਕਬਾ 19404 ਵਰਗਮੀਲ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਹੀਰੋ ਜੜਿਆ ਤਾਜ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕਾਬੁਲ ਤੱਕ ਇਸਦੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਘਟਕੇ 11 ਜਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਿਮਟ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਦੁੱਖਦਾਈ ਗੱਲ ਸੀ। 1947 ਦੀ ਵੰਡ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅਪਾਹਿਜ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ 1966 ਵਾਲੀ ਵੰਡ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਹੋਰ ਚੰਗੇਰਾ ਤੇ (ਵੰਡੇਰਾ) ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਆਖਿਰ ਮਿਲਿਆ ਕੀ? ਇਹ ਸਿਰਫ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਜਜਬਾਤੀ ਜਿੱਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਵੀ ਇਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਕਿਹਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਅਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਡਿਕਟੇਟਰਸ਼ਿਪ ਐਂਡ ਰੀਵੋਲਟ' (ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ) ਦੇ ਚੌਥੇ ਸਫੇ ਉੱਤੇ ਪੈਰਾ 9 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, "ਅਖੌਤੀ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੇ ਆਤਮ ਦਾਹ ਦੀ ਹਰ ਪਲ ਧਮਕੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੁੰਗੜ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵਾਰ ਸੰਤ ਇਸ ਰਸਤੇ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਣ ਚਾਹਿਆ ਸੌਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

1966 ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਇਸ ਲਾ-ਖੂਨੀ ਆਪਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇ ਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਜੰਗਲ, ਕੋਈ ਪਹਾੜ, ਕੋਈ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦੀ ਜਗਹਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਬਚਿਆ। ਕਿੰਨੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਿਮਲੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ, ਉਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਹੁਣ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿੱਚ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਘਰ ਲਈ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਮੰਗਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਹਿਮਾਚਲ ਸਰਕਾਰ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿੱਚ ਥੋੜੀ ਬਹੁਤੀ ਥਾਂ ਮੰਗਦੇ ਸਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਏਨਾ ਕੁ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਘੰਟਿਆਂ ਚ ਘੁੰਮ ਆਈਦਾ।

28,261 ਵਰਗ ਮੀਲ ਖੇਤਰ, ਜਿਸਦੀ ਆਬਾਦੀ 14,42,571 ਸੀ, ਉਹ ਸਾਂਝੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿਮਾਚਲ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਪਰੈੱਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜਤ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 12 ਨਵੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨਗੇ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ 10 ਨਵੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਲਈ ਜਥੇ ਭੇਜਣਗੇ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਿਰ 17 ਦਸੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵਿਖੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਬਚੇ ਰਹੇ

ਤਾਂ ਇਸੇ ਜਗਹਾ 27 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸ ਐਲਾਨ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਚੈਨੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦੌੜ ਪਈ ਤੇ ਇਹ ਮਸਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਬਾਦ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਅਸਲ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਗਰਿਹ ਮੰਤਰੀ ਵਾਈ. ਵੀ. ਚਵਾਨ ਨੇ 8 ਦਸੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਉੱਤੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਰਾਜਪਾਲ ਅਤੇ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੀ ਮੰਗ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਾਈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਆਪਸੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲਾ ਹੱਲ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਤਦ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਪਰਵਾਨਿਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਐਡਜਸਟਮੈਂਟ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਹਨਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਏ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੂਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਨਾਲ 17 ਦਸੰਬਰ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ 11 ਵਜੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਤੀਜੀ ਮੰਜਿਲ ਤੇ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਨੀ ਗਈ ਤਾਂ 27 ਦਿਸੰਬਰ 1966 ਨੂੰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਇਕੱਤਰ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਸਮਝੋਤੇ ਵਾਲੇ ਫਾਰਮੂਲੇ ਦੇ ਹਰਕਾਰੇ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੇ ਬੈਠੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੋ ਘੰਟੇ ਲਈ ਬੰਦ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਰਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੁਕਮ ਸਿੰਘ ਹੱਥੋਂ ਜੂਸ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਪੀਤਾ।

ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਰਤ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ 1967 ਦੀਆਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੀ ਕੁੱਦ ਪਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਗਈ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਹਾਲਾਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕੋਲ ਇਹਨਾਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ (ਨਿਸ਼ਾਸ਼ਤ) ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾਅਰਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਆਰਥਿਕ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਚੋਣ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਬੇਸੁਆਦੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮਾਸਟਰ

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਨੇ 'ਭਾਰਤੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਦਰਜੇ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਇਹ ਨਾਅਰਾ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫਜ਼ੂਲ ਮੁਹਾਵਰਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲਾਂ ਨੇ ਪਈਆਂ ਕੁਲ ਵੋਟਾਂ ਦਾ 24.69 ਪਰਤੀਸ਼ਤ ਪਰਾਪਤ ਕਰਕੇ 104 ਵਿੱਚੋਂ 26 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਆਮ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿੱਕਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਨੇ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਪਰਭਾਵ ਨਾ ਪਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਅਰੇ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਲੁਧਿਆਣਾ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਹਲਕੇ ਵਿੱਚ ਜਮਾਨਤ ਜਬਤ ਹੋ ਗਈ।

ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਆ ਸਕੀ ਤੇ 26 ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਲੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਂਝੇ ਮੁਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਲ ਬਦਲੂਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਇੱਕ (ਕੁਲੀਸ਼ਨ) ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਪਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਈ। ਪਰੰਤੂ ਸਾਂਝਾ ਮੁਹਾਜ਼ ਜਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤੱਕ ਨਾ ਚਲ ਸਕਿਆ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ 17 ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਦਲ ਬਦਲੀ ਕਰਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣਾ ਲਈ ਪਰ ਲੋਕ ਰਾਏ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਕਾਂਗਰਸ ਦੁਆਰਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਤੋਂ ਹਮਾਇਤ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਗਈ। ਇਸਦਾ ਸਿੱਟਾ 1969 ਦੀਆਂ ਮੱਧਕਾਲੀ ਚੋਣਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਾਈਂ ਸੱਤਾ ਉੱਪਰ ਕਾਬਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਾਈਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਫਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਸੀ ਜੇਕਰ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗਰੁੱਪ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਐਡਜਸਟਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ 30 ਸਤੰਬਰ 1968 ਨੂੰ ਬਟਾਲਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਝੁਕਾਅ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਨੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ਕਾਲੀ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਨਵਾਂ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ:-

ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਜੇਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲਾਂ ਦੌਰਾਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ (ਬਹੁਤ) ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਦਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ-ਕੇਂਦਰ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਾਰੇ ਮੁੜ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇੱਕ ਦੁਰਸਤ ਸੰਘੀ ਆਧਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਹੁੰਚ 'ਸਾਂਝੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਨਿਰਣੇ ਵਾਲੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਰਜੇ' ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦਰੁਸਤ ਪਹੁੰਚ ਸੀ। ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਾਅਰੇ ਨਾਲ ਅਕਾਲੀ ਦਲ 1969 ਦੀਆਂ ਮੱਧ ਕਾਲੀ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਕੁੱਦਿਆਂ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ 'ਸਾਂਝਾ ਮੁਹਾਜ਼ ਵਜ਼ਾਰਤ' ਦੇ ਪਿਛੇਕੜ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਜਨ-ਸੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨਾਲ ਗਠਜੋੜ ਕਰ ਬਹੁਤ ਚਲਾਕੀ ਤੇ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵੋਟ ਹੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵੋਟ ਨੂੰ ਖੇਰਾ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲੀ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਆਖਰਕਾਰ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿੱਕਲਿਆ ਕਿ 104 ਵਿੱਚੋਂ 42 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਦੋ ਆਜ਼ਾਦ ਇਸਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ 81 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਭਾਂਵੇ ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਤੱਥ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਦਾ ਸੂਚਕ ਸੀ ਕਿ ਇਸਤੋਂ ਬਾਦ ਸਿੱਖ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰੂ ਹੋਣਗੇ। ਉੱਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਪਰਤੀਸ਼ਤ ਨਾਲੋਂ ਜਿਆਦਾ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਸਭ ਅਪੀਲਾਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਏ ਹੋਏ ਪ੍ਰਣ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗੀ।

ਇਹ ਜਾਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ 23 ਸਤੰਬਰ 1969 ਨੂੰ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਚੰਡੀਗੜ ਵਾਸਤੇ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਇੱਜਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਤੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

9 ਅਕਤੂਬਰ 1969 ਨੂੰ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਅਗਨ ਭੱਟ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਪਰ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਲਈ 17 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੈਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ ਤੋਂ ਪੰਜ ਮੀਲ ਦੂਰ ਮੁੱਖ ਸੜਕ ਤੇ ਮੁਹਾਲੀ ਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਪੰਜ ਲੱਖ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਨ ਸੰਘੀ ਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ, ਤੇ ਇਸ ਰੈਲੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਕੇਂਦਰੀ ਪਰਦੇਸ਼ ਚੰਡੀਗੜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਮੰਗ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ

ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਫੇਰੂਮਾਨ ਦੀ ਆਪਣੇ ਵਰਤ ਦੇ 75ਵੇਂ ਦਿਨ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਸਹੁੰ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਫੇਰੂਮਾਨ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਹਿਰੀ ਹਲਚਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਭਵਾਨ/ਚਵਾਨ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਝਗੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ 1970 ਦੇ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਘਨ ਭੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਜਿਆਦਾ ਦੇਰ ਨਾ ਰੋਕ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ 24

ਨਵੰਬਰ 1969 ਨੂੰ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਛੱਬੀ ਜਨਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਦਸ ਵਜੇ ਮਰਨ ਵਰਤ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ 31 ਜਨਵਰੀ 1970 ਤਾਈਂ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੇਕਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 1 ਫਰਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗਨ ਭੇਟ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਅਗਨ ਭੇਟ ਹੋਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਹ ਹੋਰ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਰਬ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰੀ ਕੰਨਵੈਸ਼ਨ 10 ਜਨਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਟੈਂਡ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ। ਸਰਬ ਸੰਸਾਰ ਸਿੱਖ ਕੰਨਵੈਸ਼ਨ ਨੇ ਉਹ ਮਤਾ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਲੰਮਾ ਮਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਸਿੱਖਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੜਾ ਹੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ, ਵਿਤਕਰੇ ਭਰਿਆ, ਜਬਰ ਜੁਲਮ ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਵਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਅਤੇ ਇਸਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਿੱਟਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ

ਸਰਬ ਸਿੱਖ ਕੰਨਵੈਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਝਗੜੇ ਵਾਲੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਗੱਲਬਾਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਝਗੜੇ ਵਾਲੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਠੇਕ ਵਜਾ ਕੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਸਲਿਆਂ ਤੇ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ 25 ਜਨਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਦੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਹੋਈ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਤੇ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਪੱਖੋਂ ਤੇ ਇਲਾਕੇ ਪੱਖੋਂ (ਅਬੋਹਰ ਤੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) ਦੋਹਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਮੁਆਵਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਿੱਥੇ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ 26 ਜਨਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਵਰਤ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰਿਤ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਬਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ 27 ਜਨਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਸੀ ਕਿ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਤਹਿਸੀਲ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

29 ਜਨਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਓਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਪਰੈੱਸ ਐਲਾਨ ਰਾਹੀਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੋਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਲੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਬਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵੰਡਣਾ ਨਾ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾ ਹੀ ਦੋਨਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵਾਂ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬੜੀ ਧਿਆਨਪੂਰਵਕ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਪਰਾਜੈਕਟ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਕੁਝ ਖੇਤਰ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੀ

ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ, ਉਹ ਹਰਿਆਣੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਾਸਿਤ ਪਰਦੇਸ਼ ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰੈਸ ਨੇਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ, " ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜਿਲੇ ਦੀ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ, ਮੁਕਤਸਰ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੰਕੂਖੇੜਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰਰਾਜੀ ਸਰਹੱਦ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਗਪਗ ਇੱਕ ਫਰਲਾਂਗ ਦੀ ਐਸਤਨ ਚੌੜਾਈ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਇੱਕ ਪੱਟੀ ਵੀ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਫੈਸਲੇ ਨੇ ਰਾਜ ਭਰ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਬੜਾ ਖਤਰਨਾਕ ਪਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੀੜ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੇ ਪਰਸਤਾਵ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਪਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚੋਗਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਵਿੱਤਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਅਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਜਿੱਥੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਵਰਤ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਇੰਤਜਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਤੇ ਪਥਰਾਓਂ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਖੁਦ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਪਥਰਾਓਂ ਕਰਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੀ ਇਹ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ 'ਸਰਹੱਦੀ ਸੈਂਦੇ' ਤੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਹ ਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ ਦੀ ਪਰਬਲਤਾ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਸੀ। ਰੋਸ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਭੀੜਾਂ ਵਲੋਂ

ਜਲੰਧਰ, ਰੋਪੜ, ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ, ਮੋਗਾ, ਫਰੀਦਕੋਟ, ਸਰਹਿੰਦ, ਬਠਿੰਡਾ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਕ ਮੁਜਾਹਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਜਿਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ।

ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰੀ ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਚਨ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗਨ ਭੇਟ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਅਤੇ ਸਰਬ ਪਾਰਟੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੋਵਾਂ ਮਤਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤੇ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਨੇ 30 ਜਨਵਰੀ 1970 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਲਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੇ ਮਤੇ' ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਕਿ 1965 ਵਿੱਚ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗਰੁੱਪ ਵਲੋਂ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਬਚਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ-ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਵਾਉਣ ਲਈ ਘਟੀਆ ਚਾਲ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚਾਲ ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਚੱਲੀ ਗਈ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰੋਹ ਕਾਰਨ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ।

ਆਪਾਂ ਹੁਣ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਟੋਟੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਭਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਜਹਿਰ ਤੇ ਖੰਡ ਲੇਪ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ(ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ) ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਲੀਡਰਾਂ ਨੇ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਇਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਦੇ ਆਂ ਜੇ ਕਿ ਇਹ ਮੋਰਚੇ ਉਸੇ ਲੜੀ ਤੋਂ (1920 ਤੋਂ) ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਲੜੀਵਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪੰਥਕ ਮੁੱਦਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਫਿਰ 11 ਦਸੰਬਰ 1972 ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਲੀਕਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਤੇ ਖਰਾ ਉੱਤਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਬ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ, ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਟੈਂਹੜਾ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਪਰਧਾਨ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨਗਲ, ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਗੜੇਵਾਲਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਆਗੂ। ਪਰ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਪਿੱਛੇ ਇਕੱਲਾ ਦਿਮਾਗ ਅਤੇ ਚੱਲਦੀ ਆਤਮਾ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਸੀ ਜੋ ਕਿ I.C.S ਅਫਸਰ ਸੀ(ਇੰਡਿਆ ਸਿਵਿਲ ਸਰਵਿਸ) ਤੇ ਭਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੇਸਾਂ ਕਰਕੇ DISMISS ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਵੀ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਆਰੰਭਕ ਵੀ ਸੀ। ਭਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਆਰੋਪ ਲੱਗਣ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੱਟੜ ਆਲੋਚਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਇੱਕ ਪੁਰਖੀ ਸੋਚ-ਸਰੋਵਰ(THINK TANK) ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਟਿਕਟ ਤੇ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਰੋਸ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇਹ ਦੇਸ਼ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਰੁਕਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਪਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਲੋਕ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਰੇਰਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਆਤਮ ਨਿਸ਼ਚਿਤ(SELF DETERMINING) ਪੌਲਿਟਿਕਲ ਸਟੇਟਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ। ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮੀਟਿੰਗ 23 ਦਸੰਬਰ 1972 ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਤੇ ਦਸ ਹੋਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਕਿ 'ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਮਤੇ' ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ ਤੇ 16 ਅਕਤੂਬਰ 1973 ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।

ਮਤੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਟੀਚਾ ਇੱਕ ਅਨੂਕੂਲ ਮਾਹੌਲ ਤੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਸੀ ਜੋ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ 'ਖਾਲਸੇ' ਦੀ ਪਰਮੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਇੱਕ ਇਕੱਲਾ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾਈ ਰਾਜ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪੁਨਰਗਠਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸਨੇ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਕਿ 1946 ਵਿੱਚ ਕੈਬਨਿਟ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਸਿਰਫ ਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਸਲੇ, ਮੁਦਰਾ ਅਤੇ ਆਮ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਇੰਚਾਰਜ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਮਤੇ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਲੋਂ ਬਣਾਈ ਗਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮਤੇ ਨੇ ਗਵਾਂਢੀ ਦੇਸ਼

ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ(ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਹਨ) ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ। (ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਵੈਟਿਕਨ ਸਟੇਟ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ)। ਮਤਾ ਧਰਮ ਤਿਆਗ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਮਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਪਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਪਰਚਾਰਕ ਤੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਧਾਰਾ ਦਾ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਤੇ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਇਹ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪਰਚਾਰਕ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਜੋੜਨ ਲਈ 'ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ' ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰੀਕ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗਣਿਤ ਦੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਇਕਾਈ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ 'ਸੱਤਾ ਦੀ ਕਮਾਂਡਿੰਗ ਸਥਿਤੀ' ਵਿੱਚ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸਥਿਤੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਹੋਣਗੇ।

ਜਦੋਂ ਮਤਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ 1973 ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਘੱਟ ਵੱਧ ਹੀ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ 1 ਅਗਸਤ 1977 ਤੱਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ, ਅੱਗੋਂ ਗਿਆਨੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਸਕੱਤਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਅਮਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਜੋਂ ਇਸਦਾ ਦੂਜਾ ਰੂਪ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਪਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਅਧਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੂਲ (ਸਮੇਂਦਾ) ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ(ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ), ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ, ਪਰਧਾਨ S.G.P.C ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਤੇ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਸੋ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਨਿਰੋਲ 'ਸਿੱਖ ਹੋਮਲੈਂਡ' ਲਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿੱਡੀ ਮੁਹਿੰਮ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਇਲਜਾਮ 'ਸਨਾਤਨੀ ਹਿੰਦੂਆਂ' ਸਿਰ ਮੜ ਕੇ ਆਪ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੈਰ ਖਵਾਹ ਬਣ ਬੈਠੇ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਨਾਤਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ।

ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਇਸ ਸਾਰੇ ਦਰਿਸ਼ਤਾਂਤ ਨੂੰ ਪੜਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾਈ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਜਰੂਰ ਸਮਝ ਲੱਗੇਗੀ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਿਸਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪੰਜਾਬ ਹੁਣ ਤੱਕ ਭੁਗਤ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਧੰਨਵਾਦ

Pandit Canada

Punjabi Sanatani Research Team